

XIX. YÜZYILIN BAŞLARINDA TOKAT VOYVODALIGI'NA BAĞLI BAZI TÜRKMEN KABİLELERİNİN SORUNLARI

Mehmet Besirli

Öz

Osmanlı Devleti'nde asiretler; göçebe, yarı göçebe (konar-göçer) ve bir kısmı da yerlesik olarak yaşamaktaydılar. Yerlesik asiretlerden bazıları da, Sivas Eyaleti'ne bağlı Ilbeyli Kabilesi'nde olduğu gibi bir kaza statüsünde örgütlenmişlerdi. Ilbeyli, Sıraç ve Selahiye kabileleri, idarî teskilatta Sivas Eyâleti'nin Ilbeyli Kazası'na bağlı olmakla birlikte, malî teskilatta Tokat Voyvodalığı'na bağlıydılar. Bazı zamanlar kabilelerin halk ve yöneticilerine Sivas valileri ya da mütesellimler taraflarından sebepsiz yere müdahale edilmekte ve fazlaca vergi talep edilmekteydi. Zora düşen kabile halkı durumu İstanbul'a iletir, sorunlarının çözüme kavuşturulmasını isterdi. Merkezde yapılan araştırmalardan sonra sorun ile ilgili uygun cevap fermanlarla yetkililere bildirilirdi.

Anahtar Sözcükler

Tokat Voyvodalığı, Ilbeyli Kazası, Ilbeyli Kabilesi, Sarkipare Kazası, Sıraçlı Kabilesi, Selahiye Kabilesi.

The Problems of Some Turkman Nomadic Tribes Attached to The Voyvodaship of Tokat at The Beginning of The XIX th Century.

Abstract

The nomadic tribes in the Ottoman Empire lived in nomadic, semi-nomadic and settled types. Some of the settled nomadic tribes were also organized as a district as in the tribe of Ilbeyli connected to the Province of Sivas. The tribes of Ilbeyli, Sıraç and Selahiye were attached administratively to the Province of Sivas and fiscally to the Voyvodaship of Tokat. Sometimes, the tribe-people and their administrators were interfered and wanted extra tax by the governor-generals or their deputies of Sivas. The tribe-people in difficulties transmitted the state to Istanbul and hoped that their problems were solved. After the examinations carried out in the center, the answer to the problem was informed the administrators with sultanic edicts.

Key Words

The Voyvodaship of Tokat, the district of Ilbeyli, the tribe of Ilbeyli, the district of Sarkipare, the tribe of Sıraçlı, the tribe of Selahiye

Giris

Türkler Anadolu'ya giriş yaptıklarında bir macera pesinde degillerdi. Yeni yerleri tanımak ve kendi ananevî yapı ve kültürel özelliklerini buralara taşıyarak, kalıcı bir yurt oluşturma pesindeydiler. Büyük Selçuklu Sultani Alparslan, Anadolu kapılarını Türkler'e açan 1071 Malazgirt Zaferi'yle gelecekteki fütûhatların başlamasına da öncülük etmiştir (Turan, 1984:37).

XI-XIII. yüzyıllar arasında Türkistan, Horasan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya büyük kitleler halinde göç eden Türkler'in büyük bir kısmını Oğuz veya Türkmen göçebeler oluşturmuyordu (Sahin, 1997:254). Anadolu'ya geçen Türkmenler, kısa süre içinde liderleri etrafında örgütlenerek kalıcı vatan oluşturma mücadelesine başladılar. İşte Tokat ve yöresi de ilk fetihlerden itibaren yurt olarak seçilen ve Türkleşmeye başlayan beldeler arasındaydı. (Turan, 1984:32, 51). Daha sonraki süreçte Sivas, Tokat, Niksar, Amasya ve Kayseri havalisi bir Türk komutanı olan Danışmend Gazi'nin liderliğinde siyasî bir teşekkül (Danışmendliler) olarak da örgütlenmiştir. Bölge Osmanlı hakimiyetinde ise, merkezî bir yönetime kavuşmuştur (Göde, 1987:17-18).

Osmanlı döneminde göçebeler genellikle Türkmen ve Yörük adıyla anılırlardı. Bu tabirler etnik bir isimlendirmeyi değil de, daha çok yaşayış tarzını

ifade etmekteydi. Ekonomik açıdan toprağa bağlı olmayan, hayvancılıkla istigal eden bu göçebeler, mevsime göre yaylak-kıslak (Kiliç, 1999:1-5) mahaller arasından gelip gitmeye ve hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktaydılar (Şahin, 1997:254-255).

Osmanlı döneminde büyük göçebe grupları, idarî bakımdan bir sancak veya bir kaza statüsünde bulunmaktaydılar. Örneğin, Diyarbakır'ın kuzeyinden Van'a doğru uzanan bölgede Boz-ulus, Halep civarındaki muhtelif bölgelerde yaşayan Halep Türkmenleri, XVI. yüzyilin ikinci yarısında idarî bakımdan sancak statüsünde olup, merkezden atanan bir sancakbeyi tarafından idare edilmekteydiler. Ayrıca bunların adlı sorunlarını çözmek için de yine merkezden bir kadi tayin edilmisti. Sivas'ın güneyindeki geniş bir bölgede yaşayan Yenil Türkmenleri ile Ankara yöresindeki Ankara Yörükleri ise, birer kaza idarî statüsündeydiler (Şahin, 1997).

Osmanlı Devleti yönetimi, göçebeleri idarî açıdan daha iyi kontrol etmek için, onları sancak ve kaza biçiminde örgütleyerek, merkezî otoritesini kurmaya çalışmıştır. Ayrıca önemli bir vergi geliri sağlayan göçebe topluluklar, bu statü ile malî açıdan da kontrol edilmek istenmişlerdir. Diğer taraftan devlet, göçebeleri sancak ya da kaza birimlerinde çok daha kolay denetleyip, kendine yaklaştırarak zamanla yerleşik hayata geçişini kolaylaştırmak istemiştir (Şahin, 1997:255-256).

Konar-göçerler, genellikle hayvancılıkla uğraştıklarından hayvanlarını beslemek üzere yaz aylarında yaylaklara çıkmakta (Cevdet Darphane, No:350), kisin ise çadırlarını şehir ve kasabalar yakınındaki eski iskan yerlerinin bulunduğu sahalara (kıslak) kurmaktaydılar. (Halaçoğlu, 1991:14).

İl veya ulus adı altında gruplandırılan konar-göçerler Boy (Kabile), Asiret, Cemaat, Oymak, Mahalle ve Oba (Aile) şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Göçebelerde en üst birim Boydu. 10 ilâ 30 sayıdaki Cemaattan oluşmaktaydı. Her Boyun başında Boybeyi adı verilen bir yönetici bulunurdu. Boybeyi'nin seçildiği Cemaat, Boyu temsil eden Cemaatlar arasında önde gelmekteydi. Bunlardan Oba, Mahalle ve Oymak gibi gruplar, birbirine çok yakın akraba aileleri tarafından oluşturulmaktaydılar. Oymak, Obaların birleşmesinden meydana gelmekteydi. Cemaat ise, göçebelerde temel birimdir. Akraba olan ve 10 ila 80, 100 ve hatta daha fazla haneden oluşmaktaydı. Cemaatin idarecisi, Kethüda adı verilen ve Cemaat içinde sivrilmiş bir ailenin reisi olurdu. Cemaat büyük olursa iki Kethüda tarafından yönetilirdi. Kethüdalar, Cemaat ileri gelenlerinin kariyeriyle tespit edilir ve bölgenin kadısına iletilirdi. Kadi da bir yazı ile seçimi İstanbul'a bildirir ve onay isterdi. Merkezin uygun görmesi ve seçimi tasdik etmesiyle Kethüdalar resmi olarak göreve başlardı (Şahin, 1997:258-264; Halaçoğlu, 1991:14-22).

1. İlbeyli Türkmenleri Hakkında Genel Bilgiler Ve İskanları

Oğuzlar'ın Bayat boyuna bağlı olduğu tahmin edilen İlbeyliler'in XII. yüzyılda Horasan'dan ayrılan Türkmenlerle birlikte Anadolu'ya gelmiş olmaları muhtemeldir. Anadolu'ya geldikten sonra Sivas ve Maras civarında yaylak hayatı yaşarken, kıslakları ise daha sıcak Halep, Antakya ve Adana yöresi idi. Selçuklular döneminde de, Sivas yöresinde İlbeyliler'in etkili bir asiret olarak vardıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Osmanlı döneminde Kuzey Suriye'de ve Anadolu'nun güney bölgeleri ile birlikte Sivas'ta da yaşadıkları görülmektedir. Bir kısmı daha sonraki süreçte Osmanlı yönetimi tarafından

iskana tâbi tutularak, yerlesik hayata geçmişlerdir. Osmanlı Dönemi'nde idarî teşkilatta Sivas Eyaleti'ne malî yapı da ise, Tokat Voyvodalığı mukataasına bağlı bir kaza statüsündeydi. 1867'de Tonus Kazası'na bağlı bir nahiye şeklinde örgütlenmiş, Cumhuriyet döneminde Bedirli ve Kayadibi olmak üzere iki nahiyeye ayrılarak, Sivas merkez kazasına bağlanmıştır (Pürlü, 2002:23, 26,29).

İlbeyli Asireti'nin Halep-Sivas arasında konup-göçtüğü ve 2000 çadira sahip olduğu hususunda bilgiler mevcuttur. (Niebur, 1778'den naklen Halaçoğlu, 1991:82-119). Osmanlı Devleti, asiretlerin zararlarını önlemek ve topraga bağlanmalarını sağlamak için, devamlı surette yerleşmelerine çalışmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi İlbeyli Asireti de, Osmanlı'da muhtelif dönemler iskana tâbi tutulan asiretlerden birisi olmuştur. 1693 yılında Halep Eyaleti'nde Münbic (Menbic) Nahiyesi'ne yerleştirilen İlbeyli Türkmenlerine bağlı Karataslı, Tarıklı ve İlbeyli Cemaatlarından 32 hane yerlerini terk ederek Maras, Antakya, Adana, Lazkiye ve Trablussam'a yerleşmişlerdir. XVIII. yüzyılın başlarından itibaren İlbeyli Asireti ile Afsar Cemaati oymağı, Çeçelü, Dokuz ve Silsüpür vb. Rakka'nın muhtelif sahalarına iskan edildiler. Ancak İlbeyliler ve diğer muhtelif gruplar, buradaki yerleşimden kaçarak, Maras, Kilis, Adana ve Halep civarlarına yerleşip; köy, kasabalara baskınlarda bulunmuşlar ve birçok kişiyi öldürmüşlerdir. Bu yüzden bölgedeki ahali dağılmaya başlayınca, 1703'de Rakka valisi Hacı Mehmed Pasa'ya, bunların buralardan kaldırılarak eski yerlerine nakil ve yerleştirilmeleri emredilmiştir. 1704'de İlbeyli (Hamidlü) Cemaati; Maras bölgesini eskiyalardan korumak, harap köyleri sen ve âbâdân etmek şartıyla yerleştirilmişlerdir. 1727'de de İlbeyli Türkmenleri, iskan yerlerini yine terk ederek, Antep Kazası timar, has ve vakif arazisine zorla tecavüz ederek ziraat yapmışlar ve halka zulmetmişlerdir. Bu sorunu önlemek için 1734 yılında Maras Beylerbeyisi Süleyman Pasa ve Antep naibine ferman yazılmıştır. Yine 14 Mart 1729 tarihli bir fermana istinaden Rakka civarına iskan olunan İlbeyli Türkmenlerine bağlı etraf kaza ve vilayetlere dağılmış Cemaatlerden yedi hanesi Adana'ya yerleştirilmişlerdir. 1737 yılında da İlbeyli Cemaatinin Harran'a iskanları için ferman yazılmıştır (Halaçoğlu, 1991:82, 109, 117, 123-124, 135, 140-141).

İlbeyli Asireti, Osmanlı döneminde Maras, Ayıntab, Adana, Birecik, Halep, Sivas, Rakka Merzifon Kazası (Amasya Sancığı), Kilis, Rumkal'a (Bîretü'l-fırat Sancığı), Tokat, Zile (Tokat), Yüzdepare (Sivas), Sis Sancığı (Adana), Menbic Kazası (Rakka Sancığı), Trablussam Eyaleti, Antakya ve Payas kazaları (Halep Sancığı), Bozok Sancığı, Hama Sancığı ve İzmit Sancığı bölgelerinde bulunmaktaydılar (Türkay, 1979:93).

Sivas Eyaleti'nde Tokat Voyvodalığı'na bağlı İlbeyli Kabilesi ve Cemaati da tamamen göçebelere değildi. Yaylak ve kışlak yöreleri arasında gidip gelirlerdi. Osmanlı Devleti'nin iskan politikası çerçevesinde yerleştirilerek, bir kaza statüsünde örgütlenmişlerdi. Hayvancılık yanında tarımla da meşgul olmaktaydılar. Cevdet Türkay'ın tespitlerine göre, Sivas'ta sakin olan İlbeyli Kabilesi, 39 adet mamur kışlak ve 14 adet bos kışlakta oturmaktaydılar (Türkay, 1979:93).

Sivas'taki İlbeyli Kabilesi'nin XVIII. yüzyılın başlarından itibaren yerlesik hayata geçişleri hızlanmıştır. Cengiz Orhonlu'ya göre, 1840'larda asiret,

muhtelif köyler teskil edecek bir biçimde çoktan yerleşmişti¹ (Orhonlu, 1987:113).

2. İlbeyli Kazası'nın İdarî Yapısı Ve Yönetimi

XV. yüzyilin son çeyreğinde İlbeyliler, Ulu Yörük topluluğuna bağlı bir bölük olarak örgütlenmişlerdi. 1485'de Tokat Kazası Tozanlı Nahiyesi'ne bağlı Hisarcık köyünün "Emirza veled-i Mürüvvet Kethüdâ-yi Yörük-i Büzür-i İlbegli" adı altında timar olarak verildiği görülmektedir. Bu dönemde Sivas'taki bazı nahiyeye, köy ve mezraalarda timar tasarruf eden İlbeyliler vardı. XVII. yüzyılda daha çok yerleştirilme ve asayiş olaylarıyla ilgili olarak İlbeyliler'in adı geçmektedir. Bu dönemde Sivas'tan güneye doğru hareketle bazı bölgelere iskan ettirmeye başlanmışlardır (Pürlü, 2002:30-50).

İlbeyli Kabilesi, yukarıda da belirtildiği üzere XVII. yüzyilin sonlarına doğru Eyalet-i Rum (Sivas) dahilinde Tokat Voyvodaligi'na bağlı "İlbeyli Kazası" adıyla kaza statüsünde örgütlenmişti. XVII. yüzyilin sonlarında Tokat Voyvodaligi'na bağlı İlbeyli Cemaatları; Akkuzulu, Hanlu, Güneyli, Kizilöz, Kartalca, Karacaviran, Çanakçı, Agcainis, Kayadibi, Gözmenli, Mensurlu, Kizilcakisla, Bedirli, Tamili, Karali, Yaramisli, Haydarlı, Durdulu, Kethüdalı, Yapalı, Koyuncu, Ayli, Sorkuncuk, Herekli, Kizilcakisla, Kayırbey, Kabasakal, Tatlicik, Bogazkesen, Karamehmed, Yanalak, Gazibey, Çallı, Yüzlü, Sarıkaya, Gülfadimeler, Kavlak, Bostancık, Karaulaslı, Karalar, Hasbey, İncesu, Ömerli, Karaavsahalu, Saban, Acipinar, Nimetkizilcas, Söğütcik, Eskiköy, Agcaköy, Keçili, Ulukisla, Elakilise, Saraçlı, Boyacılı, Kayacık?, Bagavir? ve Han kışlaklarında meskundular. 1644'de vergiye tâbi 840 hane, 1687'de 834, 1693-1694'de de 610 hanesi vardı. Bu kışlaklar, bugün Sivas İlçesi'ne bağlı Bedirli (Kayadibi) Bucagi dahilinde aynı isimli köyler olarak varlığını devam ettirmektedirler. 1682'de İlbeyli Kabilesi'nin 46 kışlakları vardı ve 27'si mücerred olmak üzere toplam 834 haneden oluşmaktaydı. Bu verilere istinaden yapılan bir hesaplama göre, bu dönemde İlbeyli Kabilesi'nin nüfusu 4.000'den fazlaydı. Yine 1682'de 15.600 küçük bas hayvanları vardı. Bu kabilelerden her 100 koyun basına 5 kuruş aded-i agnam yani 6 akçe vergi alınmaktaydı. İlbeyliler, 1682'de 940 kuruş aded-i agnam vergisi ödemekteydiler. Yine 1682'de 845 kuruş, kışlak mahsulü ösrü olarak vergi ödemişlerdir (Özvar, 1998:98-104).

XIX. yüzyilin ilk yarısına gelindiğinde İlbeyli Kabilesi'nin yine malî teskilatta "Tokat Voyvodaligi ve tevâbi' mukata'ası"na bağlı kaza şeklindeki örgütlenmesi devam etmekteydi (TSS, 11:89; TSS, 29:33/2). 30 Mayıs 1817 tarihli bir fermanda "Sivas Eyâleti'nde vâki' Tokat Voyvodaligi aklâmından İlbeyli Kazâsi" tabiri bunu teyit etmektedir (TSS, 22:24/1). Bu açıdan kazanın malî birimi olan Tokat Voyvodaligi üzerine bazı bilgiler vererek, konunun daha iyi aydınlatılmasına yardımcı olmak mümkündür.

XVII. yüzyilin ortalarına kadar malî bir birim olan Rum Eyaleti hazinesine bağlı gelirler, bir bütün olarak 1659 yılından itibaren "ber-vech-i voyvodalık" olarak Tokat Voyvodaligi ve tevâbi mukataasına dönüştürülmüştür (Özvar, 1998:38, 43).

¹ Güneydoğu Anadolu'daki İlbeyli obasının 1930 -1940'daki sosyal, ailevî durumları ve gelenekleriyle ilgili bir çalışma için bk. Ali Rıza Yalman (Yalgın), *Cenupta Türk Oymakları I*, (Hazırlayan Sebahat Emir), 3. Baskı, Ankara 2000, s. 3-48.

XIX. yüzyilin baslarında Tokat Voyvodalığı ve tevâbi mukataasi, Darbhane-i Âmire tarafından yönetilmekteydi. Ayrıca birimde Sultan III. Selim'in kız karesi Beyhan Sultan'in "ber-vech-i mâlikâne" tasarruf ettiği rub' ($\frac{1}{4}$) hissesi bulunmakta ve "mefrûzü'l-kalem ve maktû'ü'l-kidem min külli'l-vücûh vechile serbestiyet üzere" yönetilmekteydi (TSS, 11:89). Yani devlet, malikâneye konu olan vergi matrahi ile ilgili sahada her türlü mal haklarla birlikte bir kısım idarî ve inzibatî hakları da malikâne sahibine vermiş oluyordu (Genç, 2002:107). Bu sebepten Tokat Voyvodalığı mukataasi reyalarının "meclîs-i ser'e ihzârî ve hukuk-i ser'iyye tahsîli ve lede'l-iktizâ ahz u hubs ve lâzim gelen te'dîblerinin icrâsi voyvodaları ma'rifetiyle rü'yet" olunmaktaydı (TSS, 11:89). Ayrıca serbest üzere yönetilen mukataaya, voyvodalar dışında ehl-i örf mensupları ve başka taraflardan müdahaleler söz konusu değildi. Mukataaya her hangi bir taraftan müdahale olduğunda Darbhane-i Âmire naziri veya Beyhan Sultan'in kethüdası, baskıların önlenmesi için, ilgili tarafa ferman yazılmasını talep etmekteydiler. Örneğin, 1808 tarihli bir fermana göre, bir süreden beri bazı kimseler Tokat Voyvodalığı'nın "umûrına müdâhale kaydında olduklarından" mukataa malinin eksilmesine ve zarar görmesine sebep olmuşlardır. Bu durum üzerine Sultan Beyhan'in kethüdası Ahmed Azmi Efendi, bir takrîr yazarak yapılan müdahalenin önlenmesi için ferman yazılmasını talep etmiştir. İstanbul'da Hazine-i Âmire'deki Basmuhasebe defterlerindeki kayıtlar incelenerek, mukataanın nasıl yönetildiği ve sorunun nereden kaynaklandığı konularında bir dizi araştırma yapılmıştır. İnceleme sonucunda Tokat Voyvodalığı mukataasının "ma'lûmü'l-mikdâr mâl ve mu'accele ile Sultân-i müsârün-ileyhânin istirâk [ve] ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olduğu" bu sebepten "bu makule mâlikâne virilen mukata'ât ve kurâ ve müzârî' vüzerâ ve mîr-i mîrân ve mütesellimler ve sâ'ir ehl-i örf tâ'ifesi taraflarından" müdahale edilmemesi gerektiği anlaşılmış, bu bilgiler çerçevesinde emirlere aykırı işlemler yapılmaması, eden olursa önlenmesi emredilmiştir (TSS, 11:89).

İlbeyle Kazası halkı vergilerini bu birimi yöneten voyvodalara ödemekteydiler. Hazine-i Âmire'deki Basmuhasebe kayıtlarında İlbeyliler'in ne kadar vergi ödeyecekleri belliydi. Kayıtlarda yıllık 4.407 kuruş "mâl ile mukayyed Rûsûm-i Kabîle-i İlbeyle", 1.650 kuruş "mâl ile mukayyed Yaylâk-i Cemâ'at-i İlbeyle" ve 1.300 kuruş "mâl ile mukayyed Hasîlât-i Kislâkhâ-i İlbeyle maktû'ları"nın "Tokad Voyvodalığı mukata'asi tarafından zabt olinmakta olduğu" yazılıydı (TSS, 22:24/1). Öte yandan 1823 yılında yazılan bir fermanda "Tokad Voyvodalığı aklâmından İlbeyle Kabîlesi defter-i hâkânîde mestûr ve mukayyed olan Rûsûm-i Kabîle-i İlbeyle an Havâss-i Hoca mukata'asi onüçbinikiyüz gurus mâl-i mîrî ve bedel-i ösr zamm-i cedîd ve ma'âs" ile ifadesi kabîlenin ödediği meblağı belirtmektedir (SSS:12'den naklen Pürlü, 1, 2002:58).

İlbeyle bir kaza birimi olduğundan, adlî işleriyle meşgul olan bir naibi bulunmaktaydı. 14 Recep 1232/30 Mayıs 1817 tarihli bir fermanda "Tokad ve İlbeyle nâ'ibleri"ne hitap edilmekteydi ki, bu da kazanın adlî-kazaî işleriyle ilgilenen bir naibinin olduğunu göstermektedir (TSS, 22:24/1).

İlbeyle Kabîlesi, bir Boybeyi tarafından yönetilmekteydi. Boybeyi, genellikle İlbeyliler'in en önde gelen Cemaatından seçilmekte ve Tokat voyvodasının tezkeresi ve kadi ilâmî ile onay için İstanbul'a bildirilmekteydi.

Istanbul'dan hükm-i sultaninin gelmesinden sonra, atama islemi tamamlanmaktaydı (TSS, 22:26/1).

İlbeyli Boyunun alt birimlerinden birisi de Cemaat idi. Cemaatlar da kethüdalar vasıtasıyla yönetilmekteydi. İlbeyliler, naip ve kethüdalarından memnun olmazlarsa, İstanbul'a iyi yönetim göstermediklerini delilleri ile birlikte yazabilir ve degistirilmelerini isterlerdi. İlbeyli Kethüda ve naiplerinin azledilmeleri genellikle halka baskı ve kötü muamele yapmalarından dolayı olurdu. Örneğin, 1817 tarihli bir hükm-i sultaniye göre, İlbeyli Kazası'ndan Mehmed Efendi "bilâ-sened" naiplik iddiasında bulunmuş, kethüdalar Emin ve adamları Çunkârli Yusuf ve diğer Emin de görevlerinden azledilmelerine ragmen, kanunlara aykiri olarak yine görevlerine devam ederek halka baskı yapmayı sürdürmüşlerdir. İlbeyli ileri gelenleri, durumu arzuhal ve naip ilami ile İstanbul'a bildirerek, baskıların önlenmesini istemişlerdir. İstanbul'da yapılan bir araştırmadan sonra, sorunun çözümüne yönelik Tokat naibi ve voyvodasına bir hükm-i sultani yazılarak Bâbçukadâri Mehmed Serif ile gönderilmiştir. Hükm-i sultaniye göre, yukarıda bahsedilen şahıslar görevlerinden azledilmiş olduklarından, kaza ile alakalarının kesilerek, aralarındaki alacak-verecek sorununun da halli istenmiştir Ayrıca adı geçen kaza naibi, kethüdasi ve yandaşlarının kanunsuz yollardan halktan aldığı ne kadar meblağ varsa mübasir ve mahkemece ellerinden alınarak hak sahiplerine iade edilmesi, muhasebelerinin görülmesi ve yapılan işlemler konusunda bir imzalı defter düzenlenerek İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir (TSS, 22:26/2).

3. İlbeyli Kazası'nda İç Yönetim Sorunu

3.1. İlbeyli Kazası Boybeyi ve Kethüdasi Sekeroglu Adülkadir Aga

Sekerogulları, İlbeyliler arasında eskiden beridir etkili olan bir aileydi. Sekerogullarının Sivas'taki durumları ile ilgili olarak Kadir Pürlü, Mensürlü'den 1943 doğumlu Hamit Seker'e istinaden su bilgileri vermektedir:

Sekeroglu Ahmed Aga, İlbeyliler arasında bir yöneticidir. Hakkında şikayette bulunup, Tokat'ta asılmıştır. Oğlu Kadir Aga da, babasının intikamını almak için girişimde bulunmuş, haksız yere idam eden kişi hakkında idam fermanı çıkartmış, ancak daha sonra onu affetmiştir. Affedilen kişi, yaptığı haksızlığın farkına varıp çocuklarına:"Eğer Sivas'a bir görev üzerine giderseniz, orada Sekeroglu Sülâlesine sahip çıkın. Babalarını bir iftira üzerine astırmışım, çok üzülüyorum" diyor. Bu adamın oğullarından biri yıllar sonra Sivas'a vali olarak gidiyor. İlbeyli'den Sekeroglu sülâlesinden Osman Aga'yi İlbeyli'ye müdür tayin ediyor. Sekerogullarından Sakir Aga, çok hanedan bir insanmış. Sekerogullarından Hacı Mehmed Aga ve Etem Aga devlet adına ösür toplayıp devlete teslim ederlermiş. Yine Güney'den Abdullah Güraltinkeser'in anlattığı bir hikâyeye göre, IV. Murad, Bağdat seferine giderken, onu İlbeyli'de karşılayanlardan birisi de Mensürlü köyünden Sekeroglu Osman Aga imiş ve onu İlbeyli'ye aga seçmiş. Bu aga daha sonra iftiralarla idam edilmiş (Pürlü, 2002:73-76).

XIX. yüzyilin baslarında Sekerogulları sülâlesinin Sivas'taki İlbeyli kabilesi üzerindeki nüfuzları devam etmekteydi. 1817 yılında İstanbul'dan gelen bir hükm-i sultani ile İlbeyli Kazası'ndan Sekeroglu Abdülkadir Aga, kazaya Boybeyi atanmıştır. Atamanın yapılmasından sonra, Tokat voyvodasına, Sivas valileri tarafından İlbeyliler'e müdahale edilmemesi ve ayrıca Tokat Voyvodalığı gelirlerine de hâle gelmemesi hususunda emir verilmiştir. Atama yazısı olan

hükm-i sultaninin bir kopyası da Boybeyi Abdulkadir'e ulaştırılmıştır (TSS, 22:26/1). Abdulkadir, eskiden beri "eba an cedd kazâ-i mezkûrenin Boybeyi ve muhtârî" idi (TSS, 28:115/2). Bu ifadeden Boybeyiligin irsî bir özellik gösterdiği görülmektedir ki, Abdulkadir'e de bu yönetimin atalarından intikal ettiği anlaşılmaktadır. Yukarıdaki belgede görüldüğü gibi, Abdulkadir'e seçilmiş yetkili anlamında muhtar da denilmekteydi.

Sekeroglu Abdulkadir Aga, 09 Sevval 1238/19 Haziran 1823 tarihli Tokat voyvodasına yazılan bir mektuba göre, aynı zamanda "İlbeyli kethüdâsi" olarak da nitelendirilmektedir (TSS, 28:52). Boyun, İlbeyli'nin en üst, Cemaatin da onun bir alt idarî birimi olduğu düşünülürse, Abdulkadir aynı zamanda boyun içindeki İlbeyli Cemaatinin da kethüdasiydi.

Boybeyiler de kethüdalar ve naipeler gibi, eger fukarâya "cevr ü ezâ" ve "mugâyir-i emr ü rizâ hareket"lerde bulunurlarsa, kaza ahâlisi ve eyalet yöneticileri durumu İstanbul'a bildirirlerdi. Devlet de, bir dizi araştırmalar yaptırdıktan sonra, Boybeyi'ne gerekli uyarılarda bulunur, ancak yola gelmezse görevinden azlederek, uygun bir cezaya çarptırırdı. Bu cezalar, daha çok bulunduğu mahalden başka bir yere fermanla sürgüne göndermek şeklinde olurdu (TSS, 28:52). Örneğin, Evahir-i Saban 1238/Mayıs başları 1823 tarihli bir fermana göre, İlbeyli Kazası Boybeyi ve Muhtarı Sekeroglu Abdulkadir, azledilerek Canık Sancagi'nin Çarsamba Nahiyesi'ne sürgün edilmiştir. Çarsamba naibi ve Sivas mütesellimine yazılan sürgün fermanına göre, Sivas valisi İsmail Hakki Pasa, müteselliminin kendisine ulaştırdığı bilgiler doğrultusunda İlbeyli Boybeyi Abdulkadir Aga'nın kendi halinde olmadığı, kaza vergilerinin tahsili için Sivas tarafından gönderilen mübasirleri bir hile ile geri döndürdüğü, Sark ordusunun ihtiyaçlarına hâle getirdiği ve "basına yarar eshâs dahi toplayup hilâf-i rizâ harekete ibtidâr itmekde olduğu"ni İstanbul'a yazmıştır. Bu bilgilerin doğruluğuna inanılmış olmalıdır ki, Abdulkadir'in cezalandırılarak Çarsamba Nahiyesi'ne sürgün edilmesi için ferman yazılmış ve Dîvân-i Hümâyûn çavuslarından Misîrî Mehmed Çavus ile Sivas'a gönderilmiştir. Ancak Boybeyilikten azledildiği ve sürgüne gönderildiği haberini alan Abdulkadir Aga firar etmiş, durum kadi ilâmi ile İstanbul'a bildirilmiştir. İstanbul'dan da "her ne vakt memlekete gelür ise derhâl ahz" edilerek sürgün yerine gönderilmesi hususunda Sivas'a ferman yazılmıştır. Ayrıca Sivas mütesellimine, "merku min memleketi cânibine geldiğini haber aldığın gibi beher hal ahz ve yanına âdem terfi kiyle ... nahiyeye-i mezbûre irsâli hususına müsâra'at" etmesi, Çarsamba naibine de "bi-lâ-fermân itlakından mücânebet" etmesi emredilmiştir (TSS, 28:53/2).

Abdulkadir'in sürgün fermanı kendisine ulaşan Sivas mütesellimi, yaklaşık bir buçuk ay sonra Boybeyi Abdulkadir'in görevinden azledilerek Çarsamba Nahiyesi'ne sürgün edildiği haberini bir mektupla Tokat voyvodasına bildirmiştir. 09 Sevval 1238/19 Haziran 1823 tarihli mektubunda, mütesellim, Abdulkadir'in kanunlara aykırı hareketle ahaliye baskı yaptığını, bu sebepten fermana istinaden Çarsamba'ya sürgün edildiğini, ancak haber aldıktan sonra "adem-i itâ'atla firâr" ettiğini, yakalandığında Sivas'a bildirilmesi gerektiğini belirtmektedir (TSS, 28:52).

Abdulkadir'in firarından sonra, adamlarından Osman Kethüda, iki yandasi ile Tokat voyvodasına müracaat edip, "fukarâ bizleri taleb idüyor"

diyerek “iltimâs hil‘at” ile kendisini Boybeyi seçtirmistir. Ancak Sivas Eyaleti mütesellimi bu seçimden pek memnun olmayarak, “fukarânin bir müntahabî kazâ-i mezbûre kethüdâ nasb olinmak vâcibât-i mâliyeden” iken, Abdulkadir’in adaminin seçilmesinin sebebini voyvodaya sormaktadır. Ayrıca Osman Kethüda’nin Boybeyi seçilmesi ile “ahâli-i fukarâ ve sekene-i kazâ iki firka” olduğunu belirten mütesellim, halkın ”bu Sekeroglu’nun tarafdâridur. Bu kethüdâ bu sene Sekeroglu gitmemis gibidür” diye itiraz ettiklerini belirtmiştir.

Diger taraftan yeni seçilen Boybeyi ve adamlarının kazaya gelmeleriyle, Abdulkadir ve ayrıca kendileri için akçe talebinde buldukları, bu durumun da halkın daha fazla dagilmasına sebep olduğunu da belirten mütesellim, Ilbeyli’den 20 kadar boza ve ihtiyarin kendisine basvurduğunu ve “kazânin müntahab ve mücerreb ihtiyârlarından Salihoglu Ibrahim Aga’nin kazâ-i mezbûre Boybeyi olmasını niyâz ve istid‘â” ettiklerini, Boybeyi tayini için validen kendisine izin verildiğini, bu eskiyaların hiçbir surette yönetici kabul edilmeyeceğini, ahalinin istediği Ibrahim Aga’nin buyruldu ile atanmasının gerektiğini belirtmekte ve voyvodaya aşağıda belirten istek ve tehditlerini sürdürmektedir:“Cenâbinuzun nüfûzuna dahi kesr-i âriz olmamak ve size virecekleri bes bin gurusu dahi yine virmek ve tahsildârinizla mu‘âvenet için tekâlif-i sâhâne tahsiline nakîre olinan mübâsirlerimiz dahi ittifâkân hareketle su ma‘lûm din ü devletin teshîline ve fukarânin rahat ve sükûnunu tekmîline ittihâd kilup eyle gayret idelüm ve ol suretle merkûmin Boybeyliğin için tarafınızdan bir dîvân tezkeresi tarafimuza irsâl ve biz dahi bu tarafta hil‘âtini ilbâs ve buyruldisuni i‘tâ iderek kazâ-i mezbûre îsâl eyleyelüm. Arâlikdan su kil u kal zâ‘il olsun ve bu maslahat cümleye nâfi‘ ber-mu‘tâddir. Ancak cenâbinuz asfâ-i âsîm ve nefred iderek ve tezkere göndermeyerek mübâyenet ider isenüz dahi bilâ-tevakkuf merkûm irsâl olunacaktır. Bu bâbda kazâ-i mezbûra zuhûr idecek münâkasa ve münâfesenin ucu cenâbinuza dokunacağı güzelce fikr buyrularak ittihâz hatiriyla su maddenin zikr olindığı usûlde karâr-gîr-i nizâmi esbâbina dikkat ve ol vechile ibrâz-i asâr-i muvâfakat ...” (TSS, 28:52).

Yani Sivas mütesellimi, Tokat voyvodasına yazdığı bu mektubunda, Ilbeyli Kazası Boybeyi Abdulkadir’in sürgün fermandan sonra, yerine voyvoda tarafından uygun görülen Osman’in, Abdulkadir’in adamı olduğu ve Boybeyliğinin asla kabul edilmeyeceği, buna mukabil kaza ihtiyarlarının istegi doğrultusunda Ibrahim Aga’nin atanacağını siddetle vurgulayarak, tehditkar bir yola da basvurmaktadır (TSS, 28:115).

Yukarıdaki mektuptan anlaşılan husus, Ilbeyli Kazası Boybeyi ve Kethüdasi olan Sekeroglu Abdulkadir’in suçlu olduğu, ahaliye gereksiz baskılar yaptığı, Sivas’a zorunlu vergileri ödemediği, bu yüzden sürgün edildiğidir. Bir müddet sonra gerçeğin böyle olmadığı, Abdulkadir’in Sivas yönetiminin (Mütesellimin) tertibi ile suçlandığı ve cezalandırıldığı ortaya çıkmıştır. Nitekim Evasit-i Safer 1239/Ekim sonları 1823 tarihli bir fermana göre, “Sivas Sancığı’nda vâki‘ Tokad hassi mülhâkatından Ilbeyli Kazâsi muhtârî Sekeroglu Abdulkadir’in “hilâf-i rizâ harekete ibtidâr ve ahâli vü fukarâyı tecrîm ve icrâra ictisâr eylediği”, bu sebepten kazaya “*ayak basdirulmamak üzere*” bölgeden ilam, mahzar ve arzuhallere istinaden Çarsamba Nahiyesi’ne sürgün edildiği, ancak Abdulkadir Aga’nin daha sonra suçsuz olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir (TSS, 28:115).

Olay özetle şöyle gelişmiştir:İlbeyli Kazasi ileri gelenleri, İstanbul'a Abdulkadir Aga'nın suçsuz olduğunu ve "kendüsünden hosnûd olduklarını" bildiren ilam ve mahzar yazmışlar ve sürgün kararından dönülmesini sağlamışlardır. Aga'nın suçsuzluğu birtakım araştırma ve soruşturmalarından sonra açığa çıkmıştır. Olayı araştırma ve gerekli bilgileri toplama görevi Darbhane-i Âmire naziri Hüseyin Hüsnü Bey'e verilmiştir. Nazir "ahâlden ma'ruzât-i mezkûreyi takdîm iden kimesneleri celb ile merkûm Sekeroglu Abdulkadir'in muvâcehesinde istintâk eyledükde", bunların daha önce İstanbul'a gönderilen ilam ve mahzardan haberleri olmadıkları, "Sivas tarafundan kendülere virilmiş ve anlar dahi götürüp takdîm eylemiş oldukları" bilgisine ulaşmıştır. Nazir, haberlerin "Sivas vücûhunun sâyi'asi" olduğu sonucuna vardığını, bundan sonra "Tokad Kazâsi voyvodalığı derûnuna Sivas vücûhi tarafından tasallud u ta'addî vukû'a gelmemek ve eger ba'd-ez-în dahi o misillü ihtilâl-i memleketi mûcib harekete hasâret olunur ise te'dîb olinacakları muhakkak bilinmek üzere Sivas nâ'ibine hitâben baska ve merkûmdan iddi'â-yi hukuk idenler nefsi Tokad'da ber-vech-i hakkâniyyet terâfu'-i ser' ve fasl olinmak üzere baska" ferman yazılmasını ilam etmiştir. Yani Abdulkadir Aga'nın halkına baskı yaptığı ve usulsüz hareketler içinde olduğu haberlerinin düzmece olduğu, bu tarz bilgilerin Sivas mütesellimi ve ona taraftar olan İlbeyliler tarafından çıkarıldığı anlaşılarak, mütesellimin kazaya müdahale etmemesi hususunda Sivas naibine emir verilmiştir. Ayrıca ortaya çıkan haksizliklerin giderilmesi, Abdulkadir ve kaza ile ilgili sorunun Tokat Mahkemesi'nce çözülmesi, hasımlarıyla hakkaniyet üzere mahkeme edilerek haklı olanın tespit edilmesi ve "ihkak-i hakka ihtimâm ve dikkat ve ibtâl-i hakki ve hilâf-i seri'at-i garrâ tarafına gadri mûcib vaz' u hareket vukû'ina" gidilmemesini içeren bir ferman yazılmıştır (TSS, 28:115).

Gerçeğin bu fermanla öğrenilmesinden sonra, yine aynı yıla mahsus olmak üzere Beyhan Sultan tarafından, Tokat kadisi ve voyvodasına Sekeroglu Abdulkadir'in Boybeyliği'nin devami hususunda bir hükm-i sultani yazılmıştır. Beyhan Sultan, malikânesi olan Tokat'a bağlı İlbeyli Kazasi Boybeyi Sekeroglu Abdulkadir'in eskiden beri "eba an cedd kazâ-i mezkûrenin Boybeyi ve Muhtârî" olduğu, halkı korumaya devam ederken, Sivas müteselliminin ve İlbeyliden Ebuoglu Hacı Mehmed, Abali Emin ve Salih'in oğlu İbrahim adli kişilerin gadrine ugradığını, karışıklıklardan memleketin fukara ve acezelerinin de zarar gördüklerini belirterek, bundan sonra "Sivas tarafundan ve Sivas'a meyl idenler tarafundan umûr-i kazâ ve mesâlih-i mukata'a ve husûsât-i sâ'iresine dâ'ir ve re'âyâyâ mütedâ'ir vechen mine'l-vücûh müdâhale ve karismamak üzere oldığına mebnî kazâ-i mezkûrenin Boybeyliği ve Muhtarlığı merâhim-i re'âyâ-perverîye ... ibkâ ve ihâle vü tefvîz" olunduğunu bildirmiştir (TSS, 28:115/2).

Yukarıdaki belgelerden anlaşılan asıl husus sudur:İlbeyli Kazasi idarî bakımdan Sivas Eyaleti'ne, malî bakımdan da Tokat Voyvodalığı'na bağlı olduğundan çoğu zaman Sivas ile Tokat arasında nüfuza müstenit niza konusu olmaktadır. Tokat voyvodası dışındaki ehli örf mensuplarının İlbeyli Kazasi'ne müdahaleleri yasak olmasına rağmen, çoğu zaman çeşitli kesimlerden baskılar eksik olmamaktaydı. Kazadan bazı kimseler, Sivas tarafını tutarak yönetimi ele geçirmek istemekte, mütesellim de buna göz yummakta ve hatta aracılık yapmaktadır. Çünkü çoğu zaman Sivas mütesellimlerinin, hakları olmadığı halde çeşitli bahaneler ileri sürerek kaza ve nahiyelerden fazla kçe, esya vb. talep

ettikleri olmaktadır. Halbuki, Sivas valileri ya da mütesellimlerinin kendi nam ve hesaplarına kaza ve nahiyelerden hazariyye ve seferler olduğunda da seferiyyeden başka şeyler talep etmeleri yasaktı. Bunların miktarı da senede iki taksit olarak kanunla tespit edilmisti (Cezar, 1986:54-55.).

3.2. İlbeyle Kazası Yaylak ve Kislakları İle İlgili Sorunlar

İlbeyle Kazası, Tokat Voyvodalığı'na bağlı olduğundan, voyvoda dışındaki ehl-i örf mensuplarının kaza halkına müdahalelerinin söz konusu olmadığını yukarıda belirttik. Ancak buna rağmen zaman zaman ehl-i örf mensupları voyvodalığa bağlı kaza, nahiyeye, kislak ve yaylak ahalilerine müdahalelerden geri kalmazlardı. Örneğin, 1917 yılında İlbeyle Kazası halkı Divân-i Hümayun'a arzual yazarak, bağlı buldukları Tokat mukataasının serbest üzere voyvodalar tarafından yönetildiği, bu bakımdan zulüm ve baskı olmaması gerekiyken kendilerine “ehl-i örf tâ'ifesi taraflarından zulm ve ta'addî olinmakta olduğundan perîsâniyetlerini mücib olacağını” beyan ederek, bu baskıların önlenmesine matuf ferman istemişlerdir. Hazine-i Âmir'e'deki Basmuhasabe defterlerinde yapılan inceleme sonucunda İlbeyle cemaatinin kislak ve yaylak vergilerinin Tokat Voyvodalığı mukataası tarafından alındığı, vergilerini voyvodalara ödedikleri ve baskılardan uzak, rahat ve emniyet içinde olmaları gerektiği, kanunlara aykırı olarak halkın “meccânen yem ve yiyecek ve sâ'ir bahâne ile akçe tâlebiyle rencide vü remîde olinmamaları surût-i mâlikâneneden olduğu” anlaşılmıştır. Yine defterlerdeki kayıtlara göre, İlbeyle Kabilesinin eskiden beri mîrî mallarını eksiksiz ve zamanında ilgili memurlara ödedikleri, “hilâf-i kadîm” bir bahane ile halkın fazla vergi talebiyle rencide edilmemesi hususunda Evail-i Sevval 1231/Agustos sonları 1816'da da bir fermanın yazıldığı kayıtlardan anlaşılmıştır. Bu kayıtlar çerçevesinde İlbeyle halkına yapılan baskıların önlenmesini içeren 14 Receb 1232/30 Mayıs 1817 tarihinde yeni bir ferman yazılmıştır (TSS, 22:24/1).

Öte yandan sadece vali, mütesellim gibi ehl-i örf mensupları değil de, civar mahallerden de İlbeyle kislaklarına çeşitli bahanelerle müdahaleler olmaktadır. Örneğin, yine 1817 yılı Mayıs'ında İlbeyle Kazası'na bağlı Beyalan, Kirilca ve Kizilca kislakları arasatlarına civarda olan bazı kimselerin “mugâyir-i defter-i hâkânî ... dahl u ta'arruz eyledükleri” arzuhallerle İstanbul'a bildirilmiştir. Halbuki bu üç kislak İlbeyle Kazası'na tahsis olunan kislaklardandı ve Tokat voyvodası tarafından idare olunmaktaydı. Müdahalenin önlenmesi için daha önce Evail-i Rebiyülevvel 1232/Ocak sonları 1817'de bu kislakların arsalarına “bilâ-sened mugâyir-i kuyûd ecânibden müdâhale olundığı vâki' ise mahallinde ser'le görülüp men' u def' olinmak üzere” bir ferman yazılmıştır. Buna rağmen sorunların devam etmesi üzerine bölge halkından İstanbul'a tekrar şikayet dilekçeleri yazılmıştır. Diğer taraftan Beyhan Sultan'in² kethüdası Ahmed Azmi Efendi de, İlbeyle kislaklarına herhangi bir sebeple müdahale edilmemesini Darbhane-i Âmir'e'ye bildirmiştir. Hem Ocak ayında gönderilen ferman hem de kethüdanın ilamına istinaden Tokat ve İlbeyle naipleri ile Tokat voyvodası basta olmak üzere bilumum görevlilere, yeniden 14 Recep 1232/30 Mayıs 1817 tarihli bir ferman yazılmış ve baskıların önlenmesi tekrar tekrar emredilmiştir (TSS, 22:24/1).

² Beyhan Sultan, III. Selim'in kız karesi Sultan III. Mustafa'nın kizidir. Bk. M. Çagatay Uluçay; *Padisahların Kadınları ve Kızları*, 2. Baskı, Ankara 1985, s. 102-103.

Yine 14 Recep 1232/30 Mayıs 1817 tarihli Sivas ve Erzurum valileri ve kadilari ile Tokat kadısına hitaben yazılan bir fermana göre, Ilbeyli Kazasi halki tasarruf ettikleri yaylaklara Erzurum taraflarından müdahale edildiğini ileri sürerek Dîvân-i Hümâyûn'a bir baska arzuhal yazmışlardır. Arzuhale göre, Erzurum Sancagi'nda Kuruçay'a bağlı Habil nam mahaller eskiden Ilbeyli yaylakları idi ve her sene 3.000 kurus mîrî malini noksansız Tokat voyvodasına ödemekteydiler. Ancak yaylaklarına sınır olan bazı kaza voyvodaları "bizim topragımızdır deyü zabt ve sen ü âbâdân eyledüklerinden" kendilerine "gadri mücib olduğunı" beyan ederek, "hallerine merhâmeten vâki' olan müdahâlelerin men' ü def'î bâbinda" ferman verilmesini talep etmişlerdir.

Ilbeyliler'in taleplerine cevap verebilmek için sorun, Defterhane-i Âmire emini Hacı Yusuf Rıza'ya havale edilmiş ve bilgi istenmiştir. Emin, İstanbul'daki İgili Basmuhasebe, Malikâne ve Defter-i Hâkâni defterlerinde bir dizi inceleme yaptırarak, Ilbeyliler'in Kuruçay Nahiyesi'ne bağlı köylerden "Karye-i Hân"³ ve "Karye-i Çiftlik Virâni"⁴nda olan yaylaklara senelerden beri çıktıklarını, mezraalarını zapt ettiklerini, ancak yakınlarda olan köyler halkına zarar vermeye başlamalarından ötürü, dönemin Erzurum valisine şikâyet edildiklerini ve bu sebepten yaylakların tasarrufunun Ilbeyliler'den alındığını belirtmiştir.

Olay şöyle gelişmiştir: Ilbeyliler, tasarruflarında olan yaylaklar yakınlarındaki köylere zarar vermeye başlayınca, doğal olarak ilgili âmir Erzurum valisine şikâyet edilmişlerdir. Vali de, yukarıda adı geçen mahallerin "kat'-i tarîk ve sâ'ir eskiyadan hifz eylemek üzere ber-vech-i mâlikâne" bölgenin ileri gelenlerinden Sehsuvaroğlu Seyyid Osman'a verilmesini İstanbul'a yazmıştır. Vali'nin verdiği bilgileri inceleyen Basdefterdâr da, her sene hazineye "ösr edâ ve kalemiyyesün virüp hesâbin görüp", sefer olduğunda müsellemlerle "sefere gitmek sartiyla" adı geçen alanların Sehsuvaroğlu'na verilmesini ilâmi ile bildirmiştir. Bu bilgiler sonucunda 1807'de verilen bir fermanla adı geçen kislakların tasarrufu Sehsuvaroğlu'na geçmiştir. O halde Ilbeyliler'in dilekçelerine cevap olmak üzere toparlanan bu bilgilere istinaden adı geçen yaylakların tasarrufunun Ilbeyliler'de olmadığı, malikâne olarak Sehsuvaroğlu'na verildiğini içeren İstanbul'dan bir ferman yazılmış ve mahalle gönderilmiştir (TSS, 22:24/2). Yani 1817'deki fermanla, Ilbeyli ahalilerinin ileri sürdükleri müdahale hususunun geçersiz olduğu, yaylaklardaki asayissizlik sebebiyle buraların güvenliğini sağlamak, vergilerini vermek ve diğer bazı görevleri yerine getirmek sartiyla 1807 yılında Sehsuvaroğlu Osman'a verildiği tekrarlanmıştır.

Daha sonraki yıllarda da, Ilbeyli halki ortaya çıkan sorunlarını dilekçe ve mahzarlarla İstanbul'a iletmeye devam etmişlerdir. Örneğin, 11 Rebiyülâhîr 1239/15 Aralık 1823 tarihli bir belgeye göre, Sark ordusu ser-askeri Hakkı

³ 1516'da ıssız ve viran bir halde bulunan bu köyde 2 zaviyedâr vardı. Bugday ve arpa gibi mahsülleri olup, vergi hasılı tahmini olarak 1516'da 1000, 1591'de 1600 akça idi. İsmet Miroğlu, *Kemah ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara 1990, s. 81.

⁴ 1568'de 15 hâne, 6 mücerred, 1591'de 20 hâne, 9 mücerred nüfusu vardı. Bugday, arpa, dari, bal ve bostan üretilen mahsüllerdi. 1530'da 1000, 1591'de 1250 akça vergi geliri vardı. Bugün Çiftlikköy adı ile varlığını Kuruçay'a bağlı olarak sürdürmektedir. Miroğlu (1990), *ayni eser*, s. 80.

Pasa'nin kethüdası, Sark ordusunda görevli "asker bedeliyyesi ve sâ'ir nâmiyla bilâ-emr-i âlî fuzûlî" İlbeyli Kazası'ndan 35.000 kuruş tahsil etmiştir. Haksız yere kendilerinden alınan bu meblağın iade edilmesi hususunda kaza ileri gelenleri ilam ve mahzar ile durumu İstanbul'a bildirmişlerdir. Ayrıca Tokat voyvodası da, alınan meblağlar ve kimlerden ne kadar tahsil edildiği konusunda merkeze bir belge sunmuştur. İstanbul'a ulaştırılan tüm bilgi ve yazılar muvacehesinde, "İlbeyli Kazası Sivas Sancığı dâhilinde olup mâlikânesi Tokad'a merbûtdir oldığına nazâran matlûbât-i Devlet-i Aliyye için Sivas tarafından bâ-pusula-i ser'iyeye hisse tarh olunup tahsil olunduğı surette Tokad tarafından tekrâr ol madde zimmında baska hisse tarh olunması fukarânin mübtelâ-yi hasar ve telef olmalarını mücib" olacağı anlaşılmıştır. Sadrazam tarafından bu defa Sivas valisi Mehmed Pasa'ya mektup yazılarak, durum hakkında etraflı bilgi istenmiştir. Sivas valisi de, Tokat hakimine gerçeğin ortaya çıkmasına yönelik bir buyruldu yazmış, Hakki Pasa kethüdasının "aldığı mebâlig ne makule akçedür ve Sivas tarafından sene-i merkûma mahsûben ordu-yi mezbûr için İlbeyli'den birsey alınmış midur sicil-i mahfûzdan ve erbâb-i vukûfdan ber-vech-i dikkat etrâfiyla tahkîk" olunmasını ve durumun ayrıntılı bir şekilde incelenmesini istemiştir (TSS, 29:33/2).

Bu olayın nasıl sonuçlandığına dair Tokat ser'iyeye sicillerinde kayıtlı herhangi bir belge elde edemedik. Bu bakımdan İlbeyli'den ek olarak alınan meblağın daha sonra geri ödenip ödenmediğini bilemiyoruz.

4. Sarkîpâre Kazası'na Bağli Yerler

4.1. Sıraçlı Kabilesi'ne Bağli Yerlerdeki Sorunlar

Sıraçlı (Saraç, Sıraçlı, Saraçlı) asireti; Tokat, Kütahya ve Manavgat Kazası (Alâiye Sancığı) bölgelerinde yaşamaktaydılar. Sivas Eyaleti içinde ise, Sıraçlı kabilesi Sarkîpâre Kazası'na bağlıydı.

Sıraçlı Kabilesi de, İlbeyliler gibi XVII. yüzyilin sonlarında Hoca kalemi içinde olmak üzere Tokat Voyvodalığı'na bağlıydılar. Nefs-i Sıraçlı, Kümeç, Dedehasanlı, Keçilü ve Çökellik adlı 5 kışlağa meskun olarak yaşamaktaydılar. 1644'de 30.000 bas koyunu, 1682'de 8.100 ve 1793-94'de de 7.500 bas koyunu vardı. Tokat Voyvodalığı'na hane resmi ve aded-i agnam ödemekteydiler. 1682'de 194 haneden 970 kuruş hane resmi, 405 kuruş da aded-i agnam vergisi vermişlerdir (Özvar:1998, s.109-110).

XIX. yüzyilin baslarında da Sıraçlı kabilesi yine Tokat Voyvodalığı'na bağlı olup, vergilerini de aynı birime ödemekteydiler. Bunların kışlak ve yaylak olarak verdikleri vergiler, diğer kabilelerde olduğu voyvodalık birimi ile diğer kazalar arasında sorun olmuştur.

04 Rebiyülâhîr 1233/11 Subat 1818 tarihli bir fermana göre, Sarkîpâre Kazası'na bağlı Unkûr, Zekûn, Kurûn ve Olukmân ahalileri de Sıraçlılardan ve Tokat Voyvodalığı kalemine bağlıydılar. Bunlar mahallinde mahkemeye gelip, aslen Sarkîpâre ve Sıraç Cemaati olarak 48 adet kışla olduklarını ve her sene Tokat Voyvodalığı mukataasına mîrî mallarını ödediklerini, bu sebepten serbest olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak kendi ifadelerine göre, 50-60 seneden beri bir ferman ile Sivas Eyaleti tekâlifine bağlandıklarından, halkları peyderpey dağılmışlar ve 8 adet kışla kalmışlardır. Adı geçen 8 kışla da Zile Nahiyesi'ne bağlı olduğundan, nahiyeye ahalileri salyane talebiyle kışla halkını devamlı surette sığdırmaktaydılar. Zile Nahiyesi'nin salyane ve baska talepleri dolayısıyla perisan olduklarını ve bu durumun mîrî malın da eksilmesine sebep olacağını

ileri süren kışla halkı, salyane talebi ve baska adlarla kendilerine yapılan baskıların ortadan kaldırılması için yeni bir ferman yazılmasını istemişlerdir. Bu istek, dönemin Tokat Kazası naibi İbrahim Serif Efendi tarafından ilamla İstanbul'a yazılmıştır (TSS, 22:89/3).

Sıraçlılar'ın bu istekleri doğrultusunda Basmuhasabe defterlerinde bir inceleme başlatılmış ve su bilgilere ulaşılmıştır: "Tokat Voyvodalığı'na tâbi' Sarkîpâre Kazâsi'nde Rûsûm-i Kabîle-i Sıraçlı Havâss-i Hocâ maktû' senevî ma'lûmü'l-mikdâr mâl ile bi'l-fi'il" Defterdar Mustafa Mazhar Efendi'nin "istirâken ber-vech-i mâlikâne uhdesinde" olan malikânedeki idi. Öte yandan kayıtlarda "ber-mantûk-i i'lâm Sarkîpâre Kazâsi'ne tâbi' Unkûr kışlasının tahrîri mahalli bulunmadığı" anlaşıncaya, durum Defterhane-i Âmir'e havale edilmiştir. Buradan gelen bilgilerde Zile Kazası'nın 89,5 adet ve nüzül hanesi olduğu ve "bir kazâyâ tâbi' kasaba ve mahallât ve kurâsi ahâlileri üzerlerinde mukayyed avâriz mâllarını beher sene vakt u zamânîyle kabzına me'mûra edâ" ettikleri, ayrıca emlak ve arazilerine düşen vergi hisselerini de düzenlenen tevzî' defterleri gereği hal ve tahammüllerine göre ödedikleri, bunların dışında kanunlara aykırı "tekâlif-i sakka tarh ve tahmîl" olunmaması hususunda bir fermanın olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla genel bir vergilendirme söz konusu olduğundan kayıtlarda Unkûr ismiyle "karye-i kışlak" kaydı bulunmadığı, "Cemâ'at-i mezbûr ahâlilerinin tekâlif hususunda hisselerine ne vechile i'tibâr olunagelmis ise" ödemeleri, eski kanun ve uygulamalara aykırı baskı yapılmamasını Defterdar Efendi telhisi ile bildirmiştir. Bu telhise istinaden adı geçen kışla ahâlilerine ödedikleri dışında fazlaca vergi talebi ile baskı yapılmamasını bildiren bir ferman yazılmıştır (TSS, 22:89/3).

4.2. Selâhiye Kabilesi'ne Bağlı Yerlerdeki Sorunlar: Kavâlu Kışlak

"Tokat Voyvodalığı kaleminden Sarkîpâre Kazâsi tevâbi'nden Kavâlu kışlâk ahâlisi" 48 adet kışlak idi. Ödemeleri gereken mîrî mal ve vergi gibi konular ve diğer hususlarında bunlar da Tokat voyvodaları tarafından idare edilmekteydiler. Bu sebepten de baska mahallerden ve kişilerden müdahale söz konusu olmazdı. Ancak bazı zamanlar baska kazalardan Kavâlu kışlak halkına da müdahaleler söz konusu olmuştur. Örneğin, 1818'de "Kazâbâd Kazâsi tarafından tekâlif mütâlebesiyle" kışlak halkına müdahale edilmeye başlanmıştır. Müdahalenin önlenmesini kışla halkı, kadi ilami ile İstanbul'a bildirince, "tekâlif surûtu" gereği hususun mahallinde mahkemece görülmesi için Gurre-i Rebiyülâhîr 1233/08 Subat 1818 senesinde ferman yazılmıştır Buna rağmen müdahaleler devam etmiştir. Bu defa "kışlâk-i mezbûr ahâlileri kadîmü'l-eyyâmдан berü üzerlerine edâsi lâzım gelen mâl-i mîrîlerini Tokat voyvodası tarafına edâ ve Tokat voyvodası ... ma'rifetiyle tekâlif-i örfiyye ve sakkalarını te'diyye eyledüklerini ve Kazâbâd Kazâsi tarafından müdahâle olunmayarak Sarkîpâre Kazâsi tarafından umûr-i husûslarını tanzîm eyledüklerini gerek kazâ-i mezbûr ahâlileri ve gerek kışlâk-i mezkûr ahâlisi ikrâr ve i'tirâf eyledükleri beyânîyle kadîmin hilâfi Kazâbâd Kazâsi tarafından ta'addî vü rencide olinmamak üzere yedlerine bir kit'a emr-i serîf ..." verilmesi hususunu bir defa daha Tokat naibi Ali Sabit Efendi vasıtasıyla İstanbul'a yazmışlardır (TSS, 24:18/2).

Kavâlu kışlak halkının ilettiği sorunun halli için kayıtlar tetkik edildiğinde, adı geçen kışlagın "Tokat Voyvodalığı tevâbi'inden Sarkîpâre

Kazâsi'nda Hoca hassına tâbi' Rûsûm-i Kabîle-i Selâhiyye Mukata'asi'ndan oldugu ve yıllık 2.183,5 kuruş mal ile "sûlûsân hissesi"nin müteveffâ Mustafa Mazhar'in "ber-vech-i mâlikâne uhdesinde" bulunduğu, ancak daha sonra vefatı ile mahlul olduğundan zamlı 7.500 kuruş muaccele ile kışlakların bina emini e-Hac Hüseyin'in devletten alacağına mahsuben irâd ve masraf kaydedilerek "kâ'imesi mûmâ-ileyh ve yedine mebnî" olduğu görülmüştür. Ayrıca Rikâb-i Hümayun'da olan defterde "bâlâsi mesrûh idüğü mâlikânedendür kazâyâ tâbi' kasaba ve mahâllat ve kurâsi ahâlileri üzerlerine mukayyed avârız ve nüzûl salyânelerini beher sene vakt u zamâniyle tahsiline me'mûr olanlara edâ ve kazâlarına evâmîr-i aliyem ile vârid olan tekâlifden dahi emlak ve arâzi ve hâl ü tahammüllerine göre mahallinde cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i ser'le tanzim olinan tevzî' defterleri mücibince hisselerine isâbet ideni kazâsi ahâlileriyle bi'l-mu'ayene cem'ine me'mûra i'tâ eyledüklerinden sonra hilâf-i ser'-i serîf ve bi-lâ emr-i serîf ziyâde tekâlif-i sakka tarh ve tahmîl ve mütâlebesi ve sâ'ir berî vü mezâlim ile ta'addî ve rencîde olinmamaları" kaydı bulunmaktaydı. Ayrıca bu kışlaklar ile ilgili olarak 1233/1818 senesinde verilen fermanla "kışlâk-i mezkûre ahâlisinin tekâlif husûsında hisseleri ne vechle i'tibâr olunugelmis ise mugâyir-i kadîm ve hilâf-i surût ta'addî etdirülmemek için husûs-i mezbûr mahallinde cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i ser'le" görülmesi istenmiştir. Bütün bu bilgiler muvacehesinde 09 Receb 1234/04 Mayıs 1819 tarihinde eski fermanı teyit eden Tokat ve Kazâbâd naiplerine yeni bir ferman yazılmıştır (TSS, 24:18/2).

Sonuç

Sivas Eyaleti'ne bağlı İlbeylî Kazası halkı, malî teskilatta Tokat Voyvodaligi'na bağlı olduğu için vergilerini de voyvodaya ödüyorlardı. Ancak Sivas tarafından bazı zamanlar ek vergilerle baskılara uğramakta ve zor durumda kalmaktaydılar. Hatta Sivas mütesellimi tarafından kazadaki bazı kişilerin söylemlerine binaen Boybeylerinin azledilmeleri ve sürgüne gönderilmeleri konusunda İstanbul'dan fermanlar bile gönderilmekteydi. Asıl sorun su idi: İlbeylî Boybeyi, Sivas Eyaleti tarafından kanunlara aykırı olarak talep edilen vergileri ödememekte ve baskılara maruz kalmaktaydı. Bu durumda Sivas eyalet yönetimi, Boybeyini görevden uzaklaştırmak ve yerine kendi adamını getirmek için bir dizi tertiplere basırmakta ve Boybeyini isyancı addederek merkezî yönetimin gözünden düşürmekteydi. Genellikle Boybeyinin halkına zulüm yaptığı ve kanunsuz hareketlerde bulunduğu, kendisini halkının da istemediğı, halkın bir baskısını Boybeyi olarak görmek istedikleri gibi bahaneler ileri süren Sivas yönetimi, İlbeylî Boybeyini devre dışı biraktirmakta ve kendi adamını yönetime getirerek, istediğı ek vergileri almaktaydı. Aslında temel nokta, mütesellimin yoksuzluğu idi. Ancak İstanbul'un yaptırdığı geniş çaplı araştırmalar ile Boybeyinin halkına baskı yaptığı bilgilerinin gerçek olmadığı, mütesellim ile kazaya hakim olmak isteyen birkaç kişinin düzmece olduğu ortaya çıkmaktaydı. Tokat Ser'îye sicillerine göre, İlbeylî kabilesi Tokat Voyvodaligi'na "Rûsûm-i Kabîle-i İlbeylî" adı altında 4.407 kuruş, "Yaylâk-i Cemâ'at-i İlbeylî" adı altında 1.650 kuruş ve "Hasılât-i Kışlakhâ-i İlbeylî" adı altında da 1.300 kuruş ödemekteydiler. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz bir belgede İlbeylîlerin voyvodaya 5.000 kuruş verdiği ibaresi de geçmektedir.

Yine Sivas'a bağlı Sarkîpâre Kazası içinde bulunan Sıraçlı kabilesi ile Selâhiye kabilesindeki halk da aynı sorunlarla karsılaşmakta, Tokat Voyvodaligi'na ödedikleri vergiler dışında hem Sivas Eyaleti hem de bağlı oldukları Kazâbâd ve Zile kaza yönetimi tarafından ek vergi talepleri ile karsılaşmaktaydılar. Birkaç noktadan

vergi sorunlari ile karsilasan kabileler ahalileri de, zamanla dagilmakta ve oraya buraya kaçmaktaydilar. Bu kabilelerdeki sorunlarin çözüümü için de yine Istanbul'dan bölgeye emirler yazilir ve halka zulüm ve baski yapilmamasi istenirdi.

Kaynakça

Arsiv Kaynaklari

Milli Kütüphane Yazmalar Bölümü Tokat Ser'iyeye Sicilleri (TSS)

Sira No	Defter No	Ait Oldugu Tarih (Hicri-Miladi)
1	22	1232 - 1233 / 1816 - 1818
2	23	1234 - --- / 1818 - 1819
3	24	1234 - 1235 / 1818 - 1820
4	27	1237 - 1238 / 1821 - 1823
5	28	1238 - 1239 / 1822 - 1824
6	29	1239 - 1241 / 1823 - 1826

Basbakanlik Osmanli Arsivi Tasnifleri

Cevdet Darbhane, No:350

Kitap ve Makaleler

- CEZAR, Yavuz. (1986), **Osmanli Maliyesinde Bunalim ve Degisim Dönemi (XVIII. yy dan Tanzimat'a Mali Tarih)**, Istanbul:Alan yayincilik.
- GENÇ, Mehmet. (2002), **Osmanli Imparatorlugu'nda Devlet ve Ekonomi**, Istanbul:Ötüken Yayinlari.
- GÖDE, Kemal. (1987), "XIV. Yüzyilda Tokat/Eratnalilar Hakimiyetinde Tokat", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, 2-6 Temmuz 1986**, Ankara:Tokat Valiligi Seyhülislam Ibni Kemal Arastirma Merkezi.
- HALAÇOĞLU, Yusuf. (1991), **XVIII.Yüzyilda Osmanli Imparatorlugu'nun Iskân Siyaseti ve Asiretlerin Yerlestirilmesi**, 2. Baski, Ankara:Türk Tarih Kurumu.
- KILIÇ, M. (1999), "Türk Hukuk Tarihi Açısından Mera, Yaylak ve Kislaklara Kisa Bir Bakis", **Tarim ve Köy Dergisi**, Sayi 127, Mayıs-Haziran 1999.
- MIROĞLU, Ismet. (1990), **Kemah ve Erzincan Kazasi (1520-1566)**, Ankara:Türk Tarih Kurumu.
- ORHONLU, Cengiz. (1987), **Osmanli Imparatorlugu'nda Asiretlerin Iskâni**, Istanbul:Eren Yayınevi.
- ÖZVAR, Erol. (1998), **XVII. Yüzyilda Osmanli Tasra Maliyesinde Degisim:Rum Hazine Defterdarligindan Tokat Voyvodaligina Geçis**, Istanbul:Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basilmamis Doktora Tezi.
- PÜRLÜ, Kadir. (2002), **Sivas'ta Ilbeyli Türkmenleri**, Cilt I, Sivas:Sivas Belediyesi Kültür Yayinlar.
- SAKAĞLU, Necdet. (1998), **Anadolu Derebeyi Ocaklarindan Köse Pasa Hanedani**, 2. Baski, Istanbul:Tarih Vakfi Yurt Yayinlari.
- SAHİN, İlhan. (1997), "XVI. Yüzyilda Osmanli Anadolusu Göçebelerinin Idarî ve Sosyal Yapisi", **IÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi - Prof. Dr. M. Münir Aktepe'ye Armagan -**, Sayi 15, Istanbul:Edebiyat Fakültesi Basimevi.

- TURAN, Osman. (1984), **Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul:Nakislar Yayınevi.
- TÜRKAY, Cevdet. (1979), **Basbakanlık Osmanlı Arsivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Asiret ve Cemaatlar**, İstanbul:Tercüman Kaynak Eserler I.
- YALMAN (YALGIN), Ali Rıza. (2000), **Cenupta Türk Oymakları I**, (Hazırlayan Sebahat Emir), 3. Baskı, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayını.

Ekler:Belgeler

Belge:1

İlbeylilerin emridür

Kidvetü'n-nüvvâbi'l-müteserri'in Tokad ve İlbeyli nâ'ibleri *zîde ilmuhûmâ* ve kidvetü'l-emâcîd ve'l-a'yân Tokad voyvodası *zîde mecduhû* tevki'-i refî'-i hümayûn vâsil olicak ma'lûm ola ki,

Sivas Eyâletinde vâki' Tokad Voyvodaligi aklâmından İlbeyli Kazâsi ahâlisinin Dîvân-i Hümayûn'uma takdîm eyledikleri bir kit'a arz-i hâlleri mef'hûmında mukata'a-i mezbûrenin surût-i serbestiyeti mücibince ehl-i örf tâ'ifesi taraflarından bir gûne zulm u ta'addî olinmakta olduğundan perîsâniyetlerini mücib olacağını beyân-birle vâki' olan müdahâle ve zulmün men' ü def'i bâbında emr-i serîfim isdâri husûsini tahrîr ve istid'â eyledükleri ecden Hazîne-i Âmire'mde mahfûz Basmuhâsebe defterlerine nazar olundukda senevî dörtdörtüzyüzyedi gurus mal ile mukayyed Rûsûm-i Kabîle-i İlbeyli ve senevî binaltiyüzelli gurus mal ile mukayyed Yaylâk-i Çit-i İlbeyli ve senevî bintücyüz gurus mal ile mukayyed hasilât-i Kislakha-i İlbeyli maktû'ları Tokad Voyvodaligi mukata'ası tarafından zabt olinmakta olduğu ve mâlikâne verilen maktût-i mîrîyye re'ayâları berî vü mezâlîm ve ta'addîyattan serbest ü siyânet ve her halde âsûde-i hâl ve emn-i rahat olmaları ve hilâf-i ser'-i serîf ve mugâyir-i emr-i münîfem mukayyed meccânen yem ve yiyecek ve sâ'ir bahâne ile akçe talebiyle rencide vü remide olinmaları surût-i mâlikânededen olduğına binâ'en sâlifü'z-zikr İlbeyli re'ayâsi kadîmden berü üzerlerine edâsi lâzîm gelen mâl-i mîrîlerini tamâmen edâ eyledüklerinden sonra hilâf-i kadîm kabîle-i mezkûrenin mâl-i mîrîlerini cem'ine me'mûr olanlar âhar bahâne ile kadîmden olagelmis muhâlefet ile ziyâde rûsûmât tahsîliyle ta'addî vü rencide eylememek üzere sene-i sâbika evâil-i Sevvâlinde baska ve İlbeyli Kazâsi'na tâbî' Beyalın ve Kirilca ve Kizilca kislakları arâsatlarına kimesne tarafından dahl u ta'arruz olinmak icâb itmez iken hemcivârları olan ba'zi kimesneler mugâyir-i defter-i hâkânî arâsat-i merkûmeye dahl u ta'arruz eyledükleri lede'l-inhâ zikr olinan üç aded kislâkları tahrîr ve defteri mücibince Tokad voyvodası tarafından zabt ve idâre olinmakta olan İlbeyli kabîlesine tahsîs olinan kislâklardan olduğına binâ'en ve inhâ olduğu üzere kislâkhâ-i mezkûre arâsatlarına bilâ-sened mugâyir-i kuyûd ecânîbden müdahale olundığı vâki' ise mahallinde ser'le görölüp men' u def' olinmak üzere isbû sene-i mübâreke evâ'il-i Rebî'ü'l-evvelinde baska evâmir-i serîfem virilmis olduğu ve mârû'z-zikr Tokad Voyvodaligi mukata'ası külliyyetlü mâl ile mukayyed olup rub' hissesini seydidetü'l-muhaddemât ekliyetü'l-muhassenât tâcü'l-mestûrât zâtü'l-alî ve's-sâ'dât emmizâdem Beyhan Sultân *dâmet ismetühâ* ve *zîdet iffetühânin* ber-vech-i mâlikâne uhdesinde ve nisf ve rub'-i sūdüs hissesi Darbhâne-i Âmire'm tarafından ve hasâs-i sâ'iresi ba'zi kisânin istirâken ber-vech-i mâlikâne uhdelerinde olduğu ba'de'l-ihrac husûs-i mezbûrin iktizâsi müsârûn-ileyhânin kethüdâsi ricâl-i devlet-i âliyyemden iftihârü'l-emâcîd ve'l-ekârim Ahmed Azmi *dâme mecduhûdan* lede'l-isti'lâm husûs-i mezbûr için virilen evâmir-i serîfemden te'dîbini hâvî emr-i serîfim i'tâsi iktizâ eyledigini memhûren i'lâm eyledigini bâ-takrîr lede'l-arz mücibince emr-i serîfem isdâri husûsina irâde-i seniyyem ta'alluk olinmakla ol-vechile amel ve hareket olinmak fermânim olmagin tenbîhen ve te'kîden bâ-takrîr isbu emr-i âlf-sânim isdâr ve çukadâr-i bâb Mehemmed Serîf ile irsâl olunmisdur. İmdi vüsulünde siz ki nâ'ibler ve voyvoda-i mûmâ-ileyhâsîz keyfiyyet-i mantûk-i emr-i serîfemden ma'lûminuz oldikda mukaddem ve bu def'a sâdir olan evâmir-i serîfemden mücib ve müktezâlâri üzere amel u hareket ve hilâf u mugâyir-i hareketden be-gâyet hazer ve mücânebet eylemenüz bâbında fermân-i âlf-sânim sâdir olmusdur. Buyurdum ki hükm-i serîfimle vardukda bu bâbda vech-i mesrûh üzere seref-yâfte-i sudûr olan isbû emr-i serîf-i âlf-sânim vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-intisâlimin

mazmûn-i münffî-birle âmil olasız. Söyle bilesüz alâmet-i serife i'timâd kilasız. El-yevmü'r-râbî' aser sehr-i Recebül'l-ferd sene isna ve selâsin ve mi'eteyn ve elf.

Be-makam-i Konstantiniyyetü'l-Mahrûse

Kaynak:TSS, 22, 24/1

Belge:2

İlbeyli ahâlilerine müte'allik emr-i âfidir.

Düstûrîn mükerreremîn müsîrîn mufahhamîn nizâmü'l-alem müdebbiri umûrû'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkib mütemmim-i mehâmü'l-enâmi bi'r-re'yi'l-sâ'ib mûmehhidî bünyânü'd-devleti ve'l-ikbâl müseyyidi erkânü's-sa'âdeti ve'l-iclâlû'l-mahfûfîn bi-sunûf-i avâtîfû'l-mülkü'l-ala hâlâ Sivas vâlisî vezîrim Pasa ve Erzurum vâlisî vezîrim Pasa *edâma'llahû Te'âlâ iclâlehumâ* ve akza kuzâtî'l-müslimîn evla valâti'l-muvahhidîn ma'âdeni'l-fazâ'il ve'l-yakîn râfî' i'lâmü's-serife ve'd-dîn vârisü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn bi-mezîd-i inâyetü'l-melikü'l-mû'in Mevlânâ Erzurum kadisi *zîdet fazâ'ilehû* ve kidvetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'âdeni'l-fazâ'il ve'l-kelâm Sivas ve Tokad nâ'ibleri *zîdet fazlehumâ* tevki'-i refî'-i hümâyûn vâsil olicak ma'lûm ola ki,

Sivas Eyâletinde vâki' Tokad Voyvodaligi aklâmından İlbeyli Kazâsi ahâlisinin Dîvân-i Hümâyûn'uma takdîm eyledükleri bir kit'a arz-i halleri mefhûmında Erzurum sancagında vâki' Kuruçay'a tâbi' Habil nam mahaller öteden berü kendü yaylakları oldığından beher sene üçbin gurus mâl-i mîrsini bilâ-noksan edâda kusurları yogiken karîb civârlarında olan ba'zi kazâların voyvodalari bizim topragımızdır deyû zabt ve sen ve abâdân eyledüklerinden kendülere gadri mücib oldığını beyân-birle hallerine merhâmeten vâki' olan müdahâlelerinin men' u def'i bâbında emr-i serîfim i'tâsi husûsunu tahrîr ve istid'â eyledükleri eçlden kuyûda müraca'at olındukda Tokad Voyvodaligi ve tevâbi' mukata'âsi külliyyetlü mâl ile mukayyed olup rub' hissesi seyyidetü'l-muhaddemât ekiletü'l-muhassenât tâcü'l-mestûrât zâtü'l-alî ve's-sâ'dât emmimzâdem Beyhan Sultân *dâmet ismetühâ* ve *zîdet iffetühânin* ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olan rub' hissesi ve nisf ve rub'-i südüs hissesi Darbhâne-i Âmire'm tarafından zabt ve idâre olinmak üzere tanzîm olunup husûs-i sâ'iresi ba'zi kisânin istîrâken ber-vech-i mâlikâne uhdelerinde olduğu ve Yaylâk-i Çit-i İlbeyli maktû'u senevî binbesyüz gurus mâl ile mukayyed olup Tokad voyvodalari tarafından zabt ve idâre olinan maktû'atdan idügi Basmuhâsebe ve Mâlikâne'den ba'de'l-ihrac ve müktezâ-yi defter-i hâkânîsi hâlâ Defterhâne-i Âmire'm emîni iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim el-Hac Yusuf Riza *dâme mecdühûdan* isti'lâm olındukda liva-i Sivas'da vâki' Irak-i Yörükân-i Büzürk deyû yazıldığı mahallin tahtında Bölük-i İlbeyli tahtında neferât ile Kislâk-i Demürcülük hâsili tahtında resp-i Kara koyunu olmayanlardan beher hâne âdet-i agnâm ve resp-i çapkun ma'a gayruhü üçbinüçyüz aslı akçe yazı ile defter-i mufassal-i yörükânda muharrer kalemiyle tahrîr-i defter olunup resp-i cev dokuzyüzseksanüç tarihinde vârid olan emr-i âlî-sân mücibince bâ-hatt-i tevki'-i râfî' olmusdur. Kuruçay nahiyesine tâbi' karye-i Hân tamâm-i mâlikâne vakf-i zaviye-i karye-i mezbûr dîvânî mezbûr ve hâsil tîmâri dîvânî tahtında hinta ve sa'îr ve resp-i ketân yekûn ma'a gayrehü binaltiyüz akçe ve mâlikâne-i vakf-i zaviye-i mezbûr dokuzyüz akçe ve yine nahiyeye-i mezbûre tâbi' neferât ve zemîn ile karye-i Çiftlik Vîrâni ve hâsili tahtına dek ve hinta ve sa'îr ve resp-i saban yekûn ma'a gayrihü binikiyüz aslı akçe yazulu ile defter-i mufassalda muharrer kalemiyle baska tahrîr-i defter-i icmâlde yazı-yi mezkûre ile yine nahiyesine tâbi' Kavacik karyesiyle birikdirilüb ma'a gayrihü dokuzbin akçe yekünden binbesyüz akçesi ifrâz ve bir icmâl ve yine yekûn-i mezbûrin bin akçesi dahi ifrâz olındığı bir icmâl ve yine yekûn-i mezbûrin ikibinyediyyüz aslı akçesi dahi ifrâz oldığı bir icmâl ve yine yekûn-i mezbûrin ol-mikdâr akçesi dahi ifrâz oldığı bir icmal ve yine yekûn-i mezbûrin bin akçesi dahi ifrâz birikdirilüb ma'a gayrihü ikibin akçe Kemah kal'asi azebânina mahsûs bir gedik icmâl ve icmâl-i mezbûrlar sâlifü'z-zikr Sehsivaroglu Seyyid Osman gelüp Erzurum sancagında Kuruçay nahiyesinde binikiyüz aslı akçe yazusu olan Hân karyesi dîvânîsi ve binaltiyüz akçe yazusu olan Çiftlik Vîrâni nâm karye ve yine livâ-i mezbûr ve nahiyesinde Kavacik nâm karye ile birikdirilüb ma'a gayrihü dokuzbin akçe yazusundan sekizbin akçesi hîn-i tahrîrde dört aded eskinci tîmari ve bin akçesi Kemah kal'asinin azebân tîmarına virilüp ve Hân nâm karye mâlikânesi yine mezbûr Hân karyesi zaviyesi vakfî olup lâkin mürûr-i zemân hâlî ve harâb olmagla kaç seneden berü İlbeyli Cemâ'ati Türkmân zikr olinan Hân ve Çiftlik Vîrâni nâm karyelerde olan yaylâklara çıkub müzâri'lerin zabt idüp ve kurbında olan kurâ ahâlisine îsâl-i makvet ve inbâ-i sebîlin hallerine zarar gözetmeleriyle Erzurum vâlisine sikâyet etdüklerinden

mahall-i mezbûri kat'-i tarîk ve sâ'ir eskiyadan hifz eylemek üzere ber-vech-i mâlikâne Sehsuvaroglu'na virilmek üzere vezîr-i müsârûn-ileyh arz itmekle mücibince binikiyüzyigirmiiki senesinden zabt ve mâlin beher sene Âsîâne-i sa'âdetim hazinesine ösr edâ ve kalemiyyesin virüp hesabın görüp ve sefer-i hümâyûnim vâki' oldukca aslı nefer tüv'ânâ müselleme âdemler ile sefere gitmek sartıyla ber-vech-i mâlikâne virilmek üzere havâss-i hümâyûna tashîm olinmak için Basdefterdâr i'lâm itmekle sâlifü'z-zikr Hân nâm karyenin mâlikânesi Hân nâm karyesi vakfî olup mâlikânesinden mâ'adâsiyla yine nahiyeyi mezkûrda Çiftlik Vîrânî nâm karyenin mahallinde surût-i mezkûr ile ber-vech-i mâlikâne berât virmek için vârid olan emr-i âlf-sân mücibince ikiyüzyirmibir târihinde bâ-hatt-i tevkî'i tashîm olunmuşdur. Bu takdirce ber-müktezâ-yi defter-i hâkânî bölük-i İlbeyle tahtında muharrer kislâk ve ma'a çiftlik-i mezbûrin rûsumâtı Irak-i Yörükân-i Büzürkden mutasarrîfi tarafından karye-i Hân-i el-mezbûrin mâlikânesi cânibine â'id mahsûlâtı yine karye-i mezbûrda vâki' zaviye vakfî tarafından dîvânisi cânibine â'id mahsûlât ve rûsumâtıyla karye-i Çiftlik Vîrânî el-mezbûrin mahsûlât ve rûsumâtı ber-mücib-i tashîh hass-i hümâyûndan ber-vech-i mâlikâne mutasarrîfi tarafından zabt olinmak iktizâ eyledigini arz eyledükden sonra iktizâsi Sultân-i müsârûn-ileyhânin kethüdâsi ricâl-i devlet-i aliyemden iftîhârü'l-emâcid ve'l-ekârim Ahmed Azmi *dâme mecduhû*dan lede'l-isti'lâm husûs-i mezkûrin bâ'id-i mesâfe cihetiyle bu tarafda tahkîki mümkün olamadigından defter-i hâkânî mücibince amel olinmak için siz ki vezîr-i müsârûn-ileyhümâsîz size hitâben emr-i serîfim i'tâsi husûsini memhûren i'lâm eyledigi bâ-takrîr lede'l-arz mücibince emr-i serîfim isdârî husûsina irâde-i seniyyem mütâ'alluk olmagla ol vechile amel ve harekete bezl-i cüll-i himmet eylemeniz fermânim olmagin isbû emr-i âlf-sânim isdâr ve çukadar-i bâb Mehemed Serîf ile irsal olunmuşdur. İmdi vüsûlünde ber-müktezâ-yi kuyûd-i defter-i hâkânî bölük-i İlbeyle tahtında muharrer kislâk-i Demürçülük el-mezbûrenin rûsumâtı Irak-i Yörükân-i Büzürk mutasarrîf tarafından karye-i Hân el-mezbûrin mâlikânesi cânibine â'id mahsûlâtı yine karye-i mezbûrda vâki' zaviye vakfî tarafından ve dîvânisi cânibine â'id mahsûlât ve rûsumâtı ile karye-i Çiftlik Vîrânî el-mezbûrenin mahsûlât ve rûsumâtı ve ber-mücib-i tashîm hass-i hümâyûndan ber-vech-i mâlikâne mutasarrîfi tarafından zabt olinması iktizâ eyledigi emîn-i mûmâ-ileyhânin arzından nümâyân oldigi ma'lûminuz oldikda mücib ve müktezâsi üzere amel ve harekete sarf-i küll-i miknet eylesesüz ve siz ki mevlânâ ve kadîlar mûmâ-ileyhümâsîz siz dahi mücib emr-i serîfimle amel ve harekete ve hilâfından hazer ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-i âlf-sânim sâdir olmusdur. Buyurdum ki hüküm-i serîfimle vardukda bu bâbda vech-i mesrûh üzere seref-yâfte-i sudûr olan isbû emr-i serîf-i âlf-sânim vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-imitsâlîmin mazmûn-i münîfi-birle âmil olasiz. Söyle bilesüz âlâmet-i serîfe i'timâd kılasisiz. Tahfren el-yevmi'r-râbi' aser sehr-i Recebî'l-ferd li-sene isna ve selâsin ve mi'eteyn ve elf.

Konstantiniyyetü'l-Mahrûse

Kaynak:TSS, 22, 24/2

Belge:3

İlbeyle Kazâsi'nin hüküm-i sultânîsidür.

Kidvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Tokad voyvodasi aga *zîde mecduhû* ba'de's-selâm inhâ olunur ki,

Mukata'amiz dâhilinde olan İlbeyle Kazâsi ahâliyelerinden Sekeroglu Abdulkadir Aga kazâ-i mezbûre Boybeyi ta'yîn olunmuşdur. Vusûlünde iktizâsına göre Sivas tarafından müdâhale ve ta'addî olmamasına dikkat ve Tokad Voyvodaligi a'idâtına halel gelmeyerek isbu hüküm-i sultânî tahrîr ve mûmâ-ileyh Abdulkadir Agaya i'tâ olundî. Mücib hüküm-i sultânî ile amel ve harekete dikkat eylesesüz ve's-selâm.

Kaynak:TSS, 22, 26/1

Belge:4

Hüküm-i Sultânîdür.

Seri'at-si'âr Tokad nâ'ibi efendi *zîde fazlehû* ve kidvetü'l-emâsil ve'l-akrân Tokad voyvodasi aga *zîde mecduhû* ba'de's-selâm inhâ olunur ki,

Mâlikâne uhdemizde olan Tokad ve tevâbi' mukata'asından İlbeyle ahâliyeri birkaç seneden berü ba'zi esbâba mebnî perâkende ve perîsân ile terk-i evtan eyledükleri ve sebeb-i kâvî perâkende oldukları bilâ-sened niyâbet iddi'asında olan Mehemed Efendi ve kethüdâleri Emîn âvâneleri Çunkârî Yusuf ile diğeri Emîn oldigi bundan mukaddem bunlar azl olunmuş iken yine ... (bir kelime okunamadı) olmayup beyhûd fukarâyâ cevri u ezâ eyledükleri

hallerinden bahisle tekrâr bâ-arz-i halleri istikâ ve sâdir olan fermân-i âlî mûcibince mezkûrenin cevri ta'addîlerine bir dürlü re'ayâ-tâb vârid ve tahammül idemeyeceklerini istid'â ile merkûmların tard u teb'îd ve te'mîn-i bilâd ve araha kalub îbâd için isbû hükm-i sultânî tahrîr ve çukadâr-i bâb Mehemmed Serîf ile irsâl ve tisyâr kilinmisdir. Insa'a'llahu Ta'âla vûsulünde gerekdür ki fukarânin nâ'ib ve kethüdâları ve âvânelerinin yedlerinde her ne mikdâr hakk-i ser'ileri var ise mübâsir ve ma'rifet-i ser'le tamâmen tahsîl ve anların yedlerinde kalîl ve kesr ahz u i'tâlâri muhâsesini cümle muvâçehesinde rû'yet ve müzmâ mahtûm defterleriyle keyfiyyetini ala vukû'ihî tafsîl üzre tarafimuza arz ve i'lâma mübâderet ve bu vechile ahâli ve re'âyadan isticlâb-i da'vât-i hayriyyeye müsâra'at eyleyüp mûcib hükm-i sultânî ile amel ve hareket eylesüz ve 's-selâm.

Kaynak:TSS, 22, 26/2

Belge:5

Sıraç kabilesiçün gelen emr-i âlî kaydidur.

Kidvetü'n-nüvvâbi'l-müteserri'în Tokad ve Zile nâ'ibleri *zîde ilmuhûmâ* tevki'-i refî'-i hûmâyûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki,

Tokad Voyvodalıgı aklâmından Sarkîpâre Kazâsi'na tâbi' Unkûr Zekun Kurûn ve Olukmân ahâlileri bâ-serîhim mahallinde meclîs-i ser'-i serîfe varub cevâblarında fi'l-asl Sarkîpâre ve Sıraç Cemâ'ati kırksekiz aded kislâ olarak mevcûd olup beher sene Tokad Voyvodalıgı mukata'asi tarafına edâsi lâzım gelen mâl-i mîrîlerini edâ ve teslîm eyledüklerinden sonra kimesne tarafından rencîde olinmaları icâb itmez iken elli altmış seneden berü Sivas eyâletine bâ-emr-i serîf vârid olan tekâlîfe ber-takrîb idhâl olunarak zikr olinan kislâ ahâlileri refte refte perâkende ve bâkî sekiz aded kislâ kalub kislâ-yi mezkûr dahi Zile nahiyesinde olmagla nahiye-i mezbûre ahâlisi salyâne tâlebiyle tazyîk itmekde olduklarından perîsâniyetlerini mûcib ve mâl-i mîrînin kesr ve tednîsini mûcib oldığını beyân iderek rahîmen li'l-hâlihüm nahiye-i mezkûr tarafından salyâne ve nâm-i âhar ile vâki' olan rencîde ve ta'addîsinin men' ü ref' etdirilmek için bir kit'a emr-i serîfim i'tâsi niyâzında olduklarını Tokad Kazâsi nâ'ibi Mevlânâ İbrâhim Serîf *zîde ulemâ* i'lâmında tahrîr ve inhâ eylediği ecluden kuyûda lede'l-mürâca' Tokad Voyvodalıgı'na tâbi' Sarkîpâre Kazâsi'nda rûsûm-i kabile-i Sıraçlı havâss-i hoca maktû' senevî ma'lûmü'l-mikdâr mâl ile bi'l-fi'l defterdâr sik-i evvelim iftihârü'l-ümerâ ve'l-ekâbir müstecma'-i cem'ü'l-ma'âlim ve'l-mefâhirü'l-muhtass bi-mezîd-i inhâyeti'l-meliki'l-kadir Mustafa Mazhar *dâme uluvvehûnun* istirâken ber-vech-i mâlikâne uhdesinde oldığı mâlikâneden ve ber-mantûk-i i'lâm Sarkîpâre Kazâsi'na tâbi' Unkur kislâsinin tahrîri mahalli bulunmadığı Defterhâne-i Âmire'mden ba'de'l-ihrac müktezâsi su'âl olındukda Sivas Eyâleti'nde vâki' Zile Kazâsi'nin seksândokuzbuçuk aded ve nüzül hânesi olup ve bir kazâya tâbi' kasabada mahâllât ve kurâsi ahâlileri üzerlerinde mukayyed avâriz mâllarını beher sene vakt u zamâniyle kabzina me'mûre edâ ve kazâlarına evâmir-i aliyem ile vârid olan tekâlîfden dahi emlâk u arâzi ve hâl u tahammüllerine göre mahallinde cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i ser'le tanzîm olinan tevzi' defteri mûcibince hisselerine isâbet ideni kazâsi ahâlileri bi'l-mu'ayene cem'ine me'mûra i'tâ eyledüklerinden sonra hilâf-i emr-i serîf ve bilâ-emr-i münîf ziyâde tekâlîf-i sakka tarh ve tahmîl ve mütâlebesi ve sâ'ir berî vü mezâlîm ile ta'addî ve rencîde olinmalarını surût-i mer'îyyeden olmagla bu surette ber-mantûk-i kuyûdât Unkûr ismiyle müstemi karye-i kislak kaydi bulunmadığından cema'at-i mezbûr ahâlilerinin tekâlîf husûsında hisselerine ne vechile i'tibâr olunelmis ise mugâyir-i kadîm ve hilâf-i surût ta'addî olinmalarını için husûs-i mezbûr mahallinde cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i ser'le görüleb fasl virilmek üzere ber-mûcib-i surût emr-i serîfim isdâri iktizâ eylediği mevkûfatdan der-kenâr olındukda der-kenârî ve surûtu mûcibince emr-i serîfim isdârini defterdâr-i müsârûn-ileyh telhîs itmekle imdi telhîsi mûcibince amel olinmak bâbinda fermân-i âlî-sânim sâdir olmisdir. Buyurdumki hükm-i serîfim varudukda bu bâbda sâdir olan emrim üzre amel idüb dahi tekâlîfi surûti vech-i mesrûh üzere oldugu Hazine-i Âmire'm defterinde mukayyed olmagla siz ki nâ'ibler-i mümâ-ileyhümâsîz husûs-i mezbûri mahallinde cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i ser'le görüb ber-mûcib-i surût fasl virilmesi husûsina mezîd-i ihtimâm ve dikkat eylesüz. Söyle bilesüz âlâmet-i serîfe i'timâd kilasiz. Tahrîr el-yevmü'r-râbi' sehr-i Rebî'ü'l-âhir li-sene salis ve selâsin ve mi'teyn ve elf. Konstantiniyetü'l-Mahrûse

Kaynak:TSS, 22, 89/3